

XU HƯỚNG PHÁT TRIỂN GIÁO DỤC KHÔNG CHÍNH QUY VIỆT NAM TRONG NHỮNG THẬP KỈ ĐẦU CỦA THẾ KỈ XXI

• ThS. THÁI XUÂN ĐÀO

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

Giao dục nói chung và giáo dục không chính quy (GDKCQ) Việt Nam đã, đang chịu sự tác động mạnh mẽ do bối cảnh chung của thời đại - thời đại được đặc trưng bởi sự phát triển nhanh chóng và mạnh mẽ của khoa học kĩ thuật - công nghệ, thời đại của xu thế toàn cầu hoá, của nền kinh tế tri thức. Ngoài ra, sự phát triển GDKCQ Việt Nam trong giai đoạn tới không thể nằm ngoài xu thế phát triển GDKCQ của các nước và ở nước ta trước đây.

Xuất phát từ bối cảnh thời đại, từ xu thế phát triển GDKCQ ở các nước và ở nước ta trong thời gian trước đây, GDKCQ Việt Nam trong những thập kỉ đầu của thế kỉ XXI sẽ phát triển theo các xu hướng sau:

1. GDKCQ sẽ phát triển với quan niệm ngày càng rộng hơn (Xu thế mở rộng quan niệm về GDKCQ)

Đối tượng của GDKCQ không chỉ là những người bị thiệt thòi về giáo dục, có trình độ văn hoá hạn chế, đang trong độ tuổi lao động, có nhu cầu văn bằng, chứng chỉ v.v... Học tập trong thế kỉ XXI không chỉ là nhu cầu của một số người hay ở một độ tuổi nhất định nào đó. Đối tượng chủ yếu của GDKCQ trong thời gian tới sẽ là mọi người, mọi độ tuổi, mọi trình độ có nhu cầu học tập thường xuyên (HTTX), học tập suốt đời (HTSD). Số người có nhu cầu về bằng cấp có xu thế giảm. Người học là những người tự nguyện, không cần phải động viên, ép buộc có xu thế tăng. Số người cần phải học hoặc cần được nhà nước hỗ trợ (người mù chữ, người chưa đạt trình độ phổ cập v.v...) sẽ không còn nhiều. Vì vậy, trong thời gian tới, số người cao tuổi, người có trình độ văn hoá cao, người có nhu cầu cập nhật kiến thức, kĩ năng sống cần thiết, số người có nhu cầu nâng cao năng lực thực sự, có nhu cầu mở rộng hiểu biết, có nhu cầu hoàn thiện nhân cách, làm phong phú thêm đời sống tinh thần của mình và sử dụng thời gian nhàn rỗi một cách có hiệu quả v.v... sẽ tăng. Số người học tự nguyện, chủ động và sẵn sàng đóng góp tiền để được học, để mua tài liệu sẽ ngày càng tăng. Khác với trước đây, người học đi

học không mất tiền và thậm chí trong khuôn khổ của một số chương trình, dự án, người đi học còn được hỗ trợ tiền hoặc tài liệu.

Để đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD ngày càng tăng của mọi người, GDKCQ trong thời gian tới không chỉ có chức năng "Thay thế", "Tiếp nối", mà chủ yếu có chức năng "Bổ sung", "Hoàn thiện". Với chức năng "Thay thế", GDKCQ cung cấp "cơ hội học tập thứ hai" cho những người thất học, chưa bao giờ được học nhà trường chính quy. Với chức năng "Tiếp nối", GDKCQ giúp những người vì lí do này hay lí do khác phải bỏ dở việc học ở nhà trường chính quy, có thể tiếp tục học để đạt được những trình độ tương đương. Chức năng này từ nay đến 2020 sẽ tiếp tục phát triển khi số lượng học viên (HV) xóa mù chữ (XMC), sau XMC, bổ túc văn hóa (BTVH) còn tăng, thậm chí với quy mô còn tăng hơn các giai đoạn trước do mở rộng độ tuổi XMC, do yêu cầu phổ cập giáo dục, do tình hình bỏ học THCS, THPT trong những năm gần đây. Tuy nhiên, trước yêu cầu mới của thời đại, trước nhu cầu HTTX, HTSD ngày càng đa dạng của mọi người, GDKCQ trong giai đoạn tới sẽ chủ yếu thực hiện chức năng "Bổ sung", "Hoàn thiện". Với chức năng "Bổ sung", GDKCQ tạo cơ hội HTTX, HTSD để giúp mọi người cập nhật, bổ sung kiến thức và kĩ năng sống cần thiết để sống, làm việc, tồn tại và thích ứng trước sự thay đổi nhanh chóng của KHKT-CN và cuộc sống. Với chức năng "Hoàn thiện", GDKCQ tạo cơ hội học tập để giúp những người có nhu cầu hoàn thiện nhân cách, nâng cao chất lượng cuộc sống hoặc sử dụng thời gian nhàn rỗi một cách có hiệu quả.

2. GDKCQ sẽ phát triển với tư cách là hệ thống, là một trong hai bộ phận cấu thành của hệ thống giáo dục quốc dân (Xu thế thể chế hóa GDKCQ)

GDKCQ có đối tượng, có mục tiêu riêng, có chương trình, nội dung và phương pháp dạy học đặc thù, có đội ngũ cán bộ, giáo viên (GV) và có hệ thống mạng lưới cơ sở giáo dục riêng v.v... Kinh nghiệm của các nước cho thấy mặc dù

GDKCQ không thể tách rời, không phải là một cái gì đó hoàn toàn khác biệt so với giáo dục chính quy, nhưng GDKCQ có “đặc thù riêng”, có đối tượng riêng, mọi sự áp đặt về nội dung, tổ chức, về PPDH, không phải xuất phát từ chính đối tượng chủ yếu của GDKCQ là người lớn đều thất bại. Vì vậy, trong thời gian tới, GDKCQ phải được phát triển với tư cách là một hệ thống như kinh nghiệm ở các nước và ở nước ta trước đây.

Ở Việt Nam, ngay từ năm 1945, Sắc lệnh số 17 của Chính phủ đã quyết định “Đặt ra Bình dân học vụ trong toàn cõi Việt Nam” để chăm lo việc học của dân chúng bên cạnh hệ thống giáo dục nhà trường cho trẻ em. Luật Giáo dục 2005 cũng đã khẳng định GDKCQ là một trong hai bộ phận cấu thành của hệ thống giáo dục quốc dân. Đây là cơ sở pháp lí đặc biệt quan trọng đối với phát triển GDKCQ trong những năm đầu của thế kỉ XXI với tư cách là hệ thống. Cơ cấu hệ thống giáo dục gồm “hai bộ phận cấu thành” lần đầu tiên đã khẳng định đúng đắn vị trí và vai trò của GDKCQ trong hệ thống giáo dục quốc dân. Cơ cấu hệ thống giáo dục gồm “hai bộ phận cấu thành” đã quán triệt hai nguyên tắc cơ bản nhất của nền giáo dục hiện đại trên thế giới là “Giáo dục cho mọi người” và “Giáo dục suốt đời”. Việc hoàn thiện cơ cấu hệ thống giáo dục gồm “hai bộ phận cấu thành” thể hiện sự đổi mới tư duy về giáo dục, thể hiện sự tiếp cận, sự hội nhập với xu thế thế giới và khu vực. Cơ cấu hệ thống giáo dục gồm “năm bộ phận cấu thành” theo Nghị quyết 14 về cải cách giáo dục (1979) và Nghị định 90/CP (11/1993), đặc biệt là cơ cấu hệ thống giáo dục gồm “bốn bộ phận cấu thành” (trong đó GDKCQ chỉ được coi là phương thức giáo dục) theo Luật Giáo dục 1998, là hệ thống giáo dục “khép kín”, chỉ có giáo dục trong nhà trường, chỉ dành cho một bộ phận dân cư (khoảng 24 triệu người), chủ yếu thế hệ trẻ và chỉ học trong một thời gian nhất định. Hệ thống giáo dục này không phải là hệ thống giáo dục “mở” dành cho tất cả mọi người, không phải là hệ thống giáo dục hướng tới đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD, không phù hợp với xu thế thời đại.

3. GDKCQ sẽ phát triển mạnh mẽ cả về quy mô và chất lượng, cả về chiều rộng và chiều sâu, trong đó phát triển về chất lượng sẽ ngày càng được coi trọng (Xu thế chất lượng hóa GDKCQ)

Mở rộng quy mô là xu thế tất yếu của GDKCQ trong thời gian tới nhằm đáp ứng nhu

cầu HTTX, HTSD ngày càng tăng, ngày càng đa dạng của mọi người dân. Tuy nhiên, muốn tồn tại và phát triển bền vững với tư cách là hệ thống, là bộ phận cấu thành của hệ thống giáo dục quốc dân, GDKCQ bắt đầu phải quan tâm tới nâng cao chất lượng, đặc biệt chất lượng của các chương trình giáo dục để lấy văn bằng, chứng chỉ. Trong thời gian tới, “GDKCQ không chất lượng” sẽ không thể tồn tại trong xã hội mà “năng lực thực sự” được coi trọng. Chất lượng là yếu tố quyết định sự tồn tại và phát triển bền vững của GDKCQ trong thời gian tới. Thực tế cho thấy “GDKCQ không chất lượng” sẽ không thu hút được người học muốn có kiến thức và năng lực thật sự. “GDKCQ không chất lượng” sẽ không được xã hội chấp nhận, trừ những người muốn lợi dụng tính chất nhân đạo của nó để “Học giả”, mà có được “Bằng thật”. Kinh nghiệm của các nước cho thấy một xu thế là GDKCQ chỉ tạo cơ hội cho những người không có điều kiện học chính quy, không có điều kiện học tập trung, học liên tục, chứ không tạo cơ hội cho những người có nhu cầu “học giả, bằng thật”. GDKCQ chỉ tạo điều kiện chứ không giảm nhẹ yêu cầu, không cắt xén chương trình, nội dung, không giảm bớt thời gian. GDKCQ có thể không quá chú trọng vào khâu kiểm tra đầu vào, vào hình thức tổ chức, cũng như thời gian như GDCQ để tạo điều kiện thuận lợi cho những người thiệt thòi, không có điều kiện và khả năng học chính quy. “Đào tạo theo tín chỉ” sẽ ngày càng phổ biến và phát triển mạnh mẽ thay cho “Đào tạo theo niên chế” nhằm tạo điều kiện thuận lợi nhất cho những người vừa học, vừa làm, không có điều kiện học tập chính quy, không có điều kiện học tập tập trung, học tập liên tục. Người học có thể học tại chức, học từ xa hoặc tự học có hướng dẫn. Người học có thể học ở bất kì đâu tùy thích, có thể học dưới bất cứ hình thức nào, có thể kéo dài thời gian học tùy thuộc vào điều kiện, hoàn cảnh cụ thể của mỗi người, nhưng phải bảo đảm chuẩn của chương trình, bảo đảm có đủ các tín chỉ để được tham gia dự thi tốt nghiệp. GDKCQ trong thời gian tới sẽ chú trọng đặc biệt khâu kiểm tra đầu ra để có sự sàng lọc cẩn thận, đảm bảo đúng chuẩn mực của các chứng chỉ, văn bằng học vị. Một mạng lưới dịch vụ kiểm tra và thi cử trong GDKCQ sẽ được thiết lập, đặc biệt khi triển khai rộng rãi “Đào tạo theo tín chỉ” - biện pháp quan trọng để đảm bảo chất lượng GDKCQ trong thời gian tới.

Như vậy, trong giai đoạn tới cùng với việc mở rộng quy mô, việc nâng cao chất lượng GDKCQ sẽ ngày càng được coi trọng. Cùng với việc tăng cường hơn nữa tính đa dạng, linh hoạt mềm dẻo, việc quản lý chất lượng, việc quản lý "Đầu ra", quản lý thi cử, quản lý cấp phát bằng, quản lý các điều kiện bảo đảm chất lượng (chương trình, nội dung, cơ sở vật chất, giáo viên) sẽ chặt chẽ hơn.

4. GDKCQ sẽ phát triển theo hướng đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD của tất cả mọi người hơn là đáp ứng nhu cầu về văn bằng, chứng chỉ (Xu thế phi bằng cấp trong GDKCQ)

Với tính chất nhân đạo là góp phần tạo công bằng xã hội và thực hiện dân chủ trong giáo dục, GDKCQ có 2 mục tiêu chính là:

- Tạo "Cơ hội học tập thứ hai" cho những người thiệt thòi, chưa được đi học bao giờ hoặc phải bỏ học giữa chừng.

- Tạo "Cơ hội HTTX, HTSD" cho mọi người có nhu cầu có để cập nhật kiến thức, kĩ năng sống cần thiết để có thể sống, làm việc và tồn tại/thích nghi trong xã hội luôn thay đổi và thay đổi nhanh chóng như hiện nay.

Hai mục tiêu này được ưu tiên khác nhau ở từng quốc gia khác nhau. Ở các nước đã phát triển, nơi không còn người mù chữ và thất học, thì mục tiêu tạo "Cơ hội HTTX, HTSD" là chủ yếu. Ngược lại, ở các nước nghèo, các nước đang phát triển thì mục tiêu ưu tiên sẽ là cung cấp "Cơ hội học tập thứ hai" cho những người thất học không có cơ may đến trường hoặc phải bỏ học dở chừng vì lí do nào đó. Ở ngay trong cùng một quốc gia, mục tiêu ưu tiên của GDKCQ cũng thay đổi tùy theo nhu cầu của người học, tùy theo yêu cầu của từng giai đoạn lịch sử khác nhau.

Ở Việt Nam, trong thời gian qua, GDKCQ đã góp phần tích cực trong việc tạo công bằng xã hội trong giáo dục, đã tạo "Cơ hội học tập thứ hai" cho những người thiệt thòi, đã góp phần chủ yếu trong việc giảm tỉ lệ mù chữ, nâng cao trình độ văn hoá, nâng cao dân trí và đào tạo, bồi dưỡng nguồn nhân lực cho đất nước, cho từng địa phương qua các thời kì. Trong giai đoạn tới, GDKCQ vẫn tiếp tục mục tiêu tạo "Cơ hội học tập thứ hai" cho những người thiệt thòi về giáo dục, thậm chí với quy mô lớn hơn các giai đoạn trước do mở rộng độ tuổi XMC, do yêu cầu của giáo dục phổ cập và do tình hình bỏ học ngày càng tăng trong những năm gần đây. Tuy nhiên,

mục tiêu chủ yếu của GDKCQ trong thời gian tới sẽ là tạo các cơ hội HTTX, HTSD cho mọi người có nhu cầu. Đây là xu thế tất yếu không chỉ ở các nước trên thế giới, trong khu vực, mà cả ở Việt Nam.

5. GDKCQ sẽ phát triển theo hướng mở hơn, đa dạng hơn, linh hoạt hơn và mềm dẻo hơn về chương trình, nội dung, về hình thức tổ chức và về hệ thống mạng lưới cơ sở giáo dục (Xu thế đa dạng hóa, linh hoạt hóa và mềm dẻo hóa GDKCQ)

Trong những thập kỉ tới, để đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD ngày càng đa dạng, ngày càng phong phú của mọi người, các chương trình, nội dung GDKCQ sẽ ngày càng phong phú, đa dạng hơn. Tuy nhiên, về bản chất có thể chia thành hai loại chương trình sau:

- Các chương trình GDKCQ để lấy văn bằng, chứng chỉ của hệ thống giáo dục quốc dân (hay còn gọi là chương trình giáo dục theo cấp lớp).

- Các chương trình GDKCQ đáp ứng nhu cầu, không cần bằng cấp, chứng chỉ (hay còn gọi là chương trình giáo dục không theo cấp lớp).

Kết quả nghiên cứu chương trình GDKCQ ở các nước và ở Việt Nam trong thời gian qua cho thấy khi kinh tế còn nghèo, dân trí còn thấp, còn nhiều trẻ em thất học thì GDKCQ chủ yếu tập trung vào chương trình XMC, BTVH, các chương trình để lấy văn bằng, chứng chỉ cho thanh niên và người lớn thất học, các chương trình giáo dục nâng cao thu nhập, giáo dục y tế, vệ sinh, sức khỏe, dân số, môi trường, giáo dục công dân v.v... Còn đối với các nước đã phát triển, đời sống của người dân đã được cải thiện, ít người thất học, trình độ dân trí cao, GDKCQ chủ yếu tập trung vào các chương trình giáo dục không cấp lớp, không cần văn bằng, chứng chỉ, các chương trình giáo dục đáp ứng sở thích cá nhân, đáp ứng nhu cầu tinh thần cao hơn để sử dụng thời gian nhàn rỗi, để hoàn thiện và phát triển nhân cách như các chương trình tìm hiểu văn học, lịch sử, địa lí, nghệ thuật, âm nhạc, kĩ thuật, v.v... và các chương trình giáo dục nghề mới hoặc nâng cao tay nghề nhằm thích ứng với những đổi thay, tiến bộ trong sản xuất và đời sống.

Như vậy, trong giai đoạn mới, khi phổ cập giáo dục về cơ bản hoàn thành, khi hầu hết thanh niên đã đạt trình độ giáo dục phổ cập, nhiệm vụ chủ yếu của GDKCQ sẽ cung cấp các chương trình giáo dục đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD không dẫn tới văn bằng, chứng chỉ. Các

chương trình này được xây dựng theo hướng thiết thực, đáp ứng nhu cầu "Cần gì học nấy" của người học ở từng địa phương, từng thời điểm cụ thể. Các loại chương trình này mềm dẻo, linh hoạt, không cứng nhắc, không liên tục, không theo trình tự, hay cấp lớp. Các chương trình này đa dạng và vì vậy, không thể chỉ do trung ương, không chỉ do Bộ GD-ĐT, mà còn do các địa phương, các ban, ngành, đoàn thể, các công ty, xí nghiệp... tự xây dựng phù hợp với nhu cầu của mình.

Đối với các chương trình GDKCQ để lấy văn bằng, chứng chỉ trong thời gian tới cũng sẽ đa dạng hơn cho phù hợp với nhu cầu và điều kiện của ít nhất 2 nhóm đối tượng khác nhau.

- Đối với những người chỉ cần đạt trình độ giáo dục phổ cập, người lớn tuổi không có nhu cầu học lên cao, sẽ có các chương trình, tài liệu riêng (ngắn gọn, cơ bản, tinh giản và thiết thực) phù hợp với nhu cầu và điều kiện của người vừa học-vừa làm với thời gian học ngắn hơn và sẽ tổ chức thi riêng và cấp chứng chỉ riêng.

- Đối với những người có nhu cầu về văn bằng, chứng chỉ của hệ thống giáo dục quốc dân, có nhu cầu học tiếp lên bậc học cao hơn (đặc biệt ở trình độ cao đẳng, đại học) GDKCQ cũng sẽ tạo cơ hội, tạo điều kiện thuận lợi cho người học về hình thức, về địa điểm, về thời gian (không liên tục, không tập trung, ngoài giờ hành chính...), nhưng người học phải bảo đảm chuẩn và bảo đảm thời lượng của chương trình GDCQ. Vì vậy, thời gian học có thể kéo dài hơn (chứ không thể ngắn hơn như hiện nay). Bên cạnh đó, vấn đề kiểm tra, đánh giá đầu ra sẽ được tổ chức nghiêm túc hơn. HV học các chương trình này sẽ phải tham dự một kì thi chung với GDCQ nhằm bảo đảm chất lượng, bảo đảm đúng chuẩn mực của các văn bằng, chứng chỉ.

Trong thời gian tới, hình thức và phương tiện của GDKCQ sẽ ngày càng đa dạng hơn. Hình thức GDKCQ phổ biến hiện nay vẫn là hình thức "lên lớp", "Mặt đối mặt" giữa GV và HV, giữa người học và người hướng dẫn. Hình thức này ngày càng tỏ ra bất cập: không đủ trường lớp, không đủ GV, không đủ đa dạng để đáp ứng nhu cầu học tập ngày càng tăng, ngày càng đa dạng của mọi người. Cùng với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học kĩ thuật - công nghệ, đặc biệt công nghệ thông tin, cùng với sự phát triển mạnh mẽ của internet, của "kĩ thuật số", "cuộc sống số", loại hình của GDKCQ sẽ đa dạng: tập trung-tại

chức, mặt giáp mặt-gián tiếp, học từ xa, E-learning, tự học, tự học có hướng dẫn v.v... Trong đó, hình thức học tập trung, hình thức học trên lớp "mặt đối mặt" có xu thế giảm. Thay vào đó, học từ xa và tự học sẽ là hình thức học chủ yếu, trong đó các thủ tục, quy trình nhập học cũng như quy trình theo học dễ dàng, linh hoạt, mềm dẻo (không tập trung, không liên tục, không giới hạn thời gian, không theo niên chế...). Công nghệ thông tin và các phương tiện hiện đại, các tài liệu in ấn, băng hình, băng tiếng, công nghệ phần mềm, giáo trình điện tử, trang web... sẽ được ứng dụng rộng rãi và phổ biến trong GDKCQ. Mọi người có thể HTTX, HTSD ở mọi nơi, mọi lúc, thậm chí ở nhà tùy theo điều kiện, hoàn cảnh cụ thể của mỗi người.

Hệ thống mạng lưới cơ sở của GDKCQ ngày càng được mở rộng hơn, ngày càng đa dạng hơn. Kinh nghiệm của các nước trên thế giới và trong khu vực cho thấy sự thuận tiện là một yếu tố hết sức quan trọng trong việc tạo cơ hội học tập thực sự. Người dân chỉ có cơ hội học tập thực sự khi địa điểm học tập gần và thuận tiện. Vì vậy, mô hình trung tâm học tập ở cơ sở ngày càng được khuyến khích phát triển ở các nước. Thực tế ở nước ta từ những năm cuối cùng của thế kỉ XX, đặc biệt từ 2000 đến nay, cũng cho thấy sự phát triển nhanh chóng và rộng khắp mô hình TTHTCĐ xã/phường, thị trấn là một xu thế tất yếu nhằm đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD của mọi người dân ở cộng đồng. Thậm chí trong thời gần đây ở một số địa phương đã bắt đầu mở rộng mạng lưới vệ tinh của TTHTCĐ, thành lập các nhóm, các câu lạc bộ tại các thôn/xóm/bản/ấp.

Trong thời gian tới, để đáp ứng nhu cầu HTTX, HTSD ngày càng tăng, ngày càng đa dạng của mọi người dân, hệ thống GDKCQ, mạng lưới cơ sở GDKCQ cần phải được tiếp tục hoàn thiện, đa dạng hoá, mở rộng và gần dân hơn nữa. Hệ thống vệ tinh của các TTHTCĐ đặt tại thôn, bản sẽ tiếp tục phát triển. Ngoài các cơ sở giáo dục do Bộ GD-ĐT quản lí, còn có các cơ sở giáo dục do các tổ chức, các cơ quan, xí nghiệp, công ty thuộc các thành phần kinh tế khác nhau cũng sẽ được phát triển. Việc học thậm chí có thể diễn ra ở nhà nhờ sự tiến bộ của khoa học kĩ thuật - công nghệ, đặc biệt công nghệ thông tin. Vì vậy, có thể nói, mạng lưới cơ sở của GDKCQ sẽ phát triển rộng khắp, mọi nơi, kể cả ở nhà riêng.

Khi mạng lưới các TTHTCĐ đã phát triển rộng khắp và hoạt động có hiệu quả, các TTGDTX tỉnh, TTGDTX quận/huyện sẽ được hoàn thiện trên cơ sở điều chỉnh chức năng, nhiệm vụ. Các TTGDTX tỉnh, quận/huyện không chỉ là cơ sở giáo dục, là nơi thực hiện, tổ chức các chương trình, các lớp học, mà chủ yếu sẽ trở thành các Trung tâm nguồn của tỉnh/của huyện. Các Trung tâm này sẽ hoạt động với tư cách là: Trung tâm thông tin, tư vấn; Trung tâm phát triển học liệu; Trung tâm bồi dưỡng, tập huấn đội ngũ GV, hướng dẫn viên, tình nguyện viên của các TTHTCĐ trong tỉnh, huyện.

Như vậy, trong giai đoạn tới, hệ thống GDKCQ sẽ được hoàn thiện theo hướng ngày càng đa dạng hơn về loại hình, về đơn vị chủ quản, ngày càng thuận tiện hơn, ngày càng mở hơn cho tất cả mọi người, mọi độ tuổi, mọi trình độ v.v...

6. GDKCQ sẽ phát triển theo hướng xã hội hoá với sự tham gia ngày càng đông, ngày càng tích cực và chủ động của các lực lượng trong toàn xã hội (Xu thế xã hội hóa GDKCQ)

Để mở rộng và phát triển giáo dục nói chung và GDKCQ nói riêng, ngoài việc tăng cường đầu tư ngân sách Nhà nước, cần thiết phải đẩy mạnh XHHGD. XHHGD quan trọng và cần thiết đối với mọi cấp học, bậc học, ngành học v.v... Tuy nhiên, đối với GDKCQ, xã hội hóa (XHH) lại càng quan trọng và cấp bách hơn, bởi vì GDKCQ là một mảng giáo dục rộng lớn, phục vụ cho mọi người, mọi độ tuổi, trong suốt cuộc đời, trong khi đó đối tượng của giáo dục chính quy (GDCQ) chỉ ở một độ tuổi nhất định và chỉ học trong một thời gian nhất định. So với GDCQ, GDKCQ có nhiều khó khăn hơn về đội ngũ GV, về cơ sở vật chất, về kinh phí. Ngân sách của Nhà nước hiện mới tập trung chủ yếu cho GDCQ, cho giáo dục trẻ em và trong tương lai Nhà nước cũng không thể dành nhiều ngân sách cho mảng giáo dục rộng lớn này. Đặc biệt, chương trình, nội dung của GDKCQ cần phải đa dạng và linh hoạt mới có thể đáp ứng nhu cầu học tập đa dạng của mọi người dân trong suốt cuộc đời, mà một mình ngành Giáo dục không thể đảm đương được. Việc đa dạng hoá chương trình, nội dung chỉ có thể thực hiện được bằng con đường XHH. Vì vậy, việc mở rộng và phát triển GDKCQ chủ yếu được thực hiện bằng con đường XHH hay nói cách khác XHH là phương thức sống còn của GDKCQ.

Kinh nghiệm của các nước cho thấy nếu chỉ có Nhà nước, chỉ một mình ngành Giáo dục thì không thể và không bao giờ có đủ nguồn lực và có khả năng cung ứng các cơ hội HTTX, HTSĐ cho tất cả mọi người dân trong cộng đồng. Ngay cả các nước đã phát triển, có tiềm năng kinh tế mạnh cũng vậy.

Thực tế phát triển GDKCQ trong thời gian qua cho thấy GDKCQ tồn tại và phát triển được như ngày nay chính là nhờ đã coi trọng công tác XHH. Các ban ngành, đoàn thể, các chương trình, dự án..., các lực lượng xã hội ngày càng quan tâm và tham gia tích cực vào GDKCQ thông qua hỗ trợ nhân lực, vật lực, tài lực, vận động người đi học, cử GV, hướng dẫn viên, báo cáo viên hoặc tự mở các lớp học, các lớp tập huấn, bồi dưỡng khác nhau... cho người dân ở cơ sở.

Trong thời gian tới, GDKCQ sẽ phát triển với quan niệm ngày càng rộng hơn. Đối tượng của GDKCQ ngày càng đông hơn. Nhu cầu HTTX, HTSĐ của mọi người dân ngày càng tăng, ngày càng phong phú hơn. Một mình ngành Giáo dục không thể đáp ứng được nhu cầu đó. Xu thế XHH GDKCQ, xu thế toàn xã hội cùng làm GDKCQ, cùng có trách nhiệm tạo cơ hội HTTX, HTSĐ cho mọi người dân là tất yếu. Xã hội trong tương lai là "Xã hội học tập", trong đó mọi người đều học tập, HTTX, HTSĐ và mọi lực lượng xã hội đều có trách nhiệm tạo cơ hội học tập cho mọi người dân. Các ban, ngành, đoàn thể, các công ty, xí nghiệp ngày càng ý thức được tới việc tuyên truyền giáo dục đối với đội ngũ cán bộ, công nhân của mình, đối với hội viên của mình hoặc đối với người dân ở cơ sở về lĩnh vực mà mình phụ trách. Các công ty, xí nghiệp ngày càng quan tâm và đầu tư vào công tác đào tạo, bồi dưỡng thường xuyên cho đội ngũ cán bộ, công nhân của mình, tuyên truyền cho nhân dân về các sản phẩm của mình. Các ban, ngành như nông nghiệp, y tế, văn hoá, pháp luật v.v... muốn triển khai các hoạt động của mình thì không thể không quan tâm tới việc đầu tiên là tuyên truyền, giáo dục tới người dân về các lĩnh vực chuyên môn mà mình phụ trách. Các đoàn thể như Hội Phụ nữ, Hội Nông dân, Hội Người cao tuổi, Hội Cựu chiến binh... cũng phải coi trọng công tác tuyên truyền, giáo dục cho đối tượng, hội viên của mình nếu như muốn hoạt động của Hội mình có hiệu quả. Lãnh đạo địa phương các cấp và cộng đồng cần phải ý thức được rằng muốn phát triển kinh tế, văn hoá, xã hội ở địa phương, muốn

phát triển cộng đồng nhanh và bền vững thì phải quan tâm, đầu tư không chỉ cho giáo dục trẻ em, mà phải quan tâm nâng cao chất lượng đội ngũ lao động hiện tại. Trách nhiệm giáo dục nâng cao dân trí không phải là trách nhiệm của riêng Nhà nước, của riêng ngành Giáo dục mà là trách nhiệm của toàn dân, của toàn xã hội, của các cấp lãnh đạo địa phương, của tất cả các cộng đồng. Kinh nghiệm ở các nước cũng cho thấy “Giáo dục cho mọi người” và “Mọi người cho giáo dục” là xu thế tất yếu.

7. GDKCQ sẽ phát triển theo hướng phi tập trung hoá với sự tham gia, làm chủ của cộng đồng, của các địa phương ngày càng mạnh mẽ hơn (Xu thế phi tập trung hóa GDKCQ)

GDKCQ là một bộ phận giáo dục đặc thù: đa dạng, phong phú về đối tượng, về chức năng, nhiệm vụ, về các loại chương trình ... GDKCQ là một bộ phận giáo dục mang tính xã hội cao nhất, là bộ phận giáo dục nhạy cảm nhất, luôn gắn chặt với xã hội, với cộng đồng. GDKCQ chỉ có thể tồn tại và phát triển nếu như nó biết tìm nguồn sống từ chính cộng đồng, biết dựa vào cộng đồng. GDKCQ là bộ phận giáo dục đa dạng, linh hoạt và mềm dẻo và cần đến sự tham gia của cộng đồng nhiều hơn so với GDCQ. Bước sang thế kỉ XXI, GDKCQ phát triển ngày càng mạnh mẽ, đa dạng hơn và phức tạp hơn đòi hỏi cấp bách phải đổi mới quản lí. Vì vậy, UNESCO và các nước đã và đang khuyến khích các nước đổi mới quản lí GDKCQ theo hướng phi tập trung hoá (Decentralization), trong đó sự tham gia, làm chủ của cộng đồng (Community participation, Community Ownership) là cần thiết, là điều kiện tiên quyết để bảo đảm chất lượng, hiệu quả và tính bền vững của GDKCQ.

Lịch sử cho thấy phong trào Đông kinh nghĩa thực, Truyền bá Quốc ngữ, Bình dân học vụ, BTVH trước đây có những lúc thăng, lúc trầm, có những lúc thành công, nhưng cũng có những lúc bị đe dọa xoá bỏ. Nó thành công khi nó gắn chặt và đáp ứng với nhiệm vụ chính trị xã hội, được toàn xã hội, cộng đồng chăm lo, được các cấp lãnh đạo địa phương quan tâm như sau Cách mạng Tháng Tám, sau hoà bình lập lại năm 1954 ở miền Bắc và sau giải phóng miền Nam, thống nhất hoàn toàn đất nước năm 1975. Ngược lại, GDKCQ ở một giai đoạn nào đó hay ở một nơi, một địa phương nào đó bị lâm vào

khủng hoảng, có nguy cơ bị tan rã khi nó cứng nhắc, không đáp ứng nhu cầu người học, xa rời cộng đồng, không phục vụ các yêu cầu phát triển kinh tế, văn hoá, xã hội của đất nước, của từng địa phương, từng cộng đồng, khi nó không được cộng đồng và các cấp lãnh đạo chính quyền địa phương ủng hộ.

Nghiên cứu kinh nghiệm của các nước cũng cho thấy xu thế phi tập trung hoá, xu thế chuyển từ trách nhiệm Nhà nước là chủ yếu tới trách nhiệm của toàn xã hội và cộng đồng là xu thế tất yếu. UNESCO và các nước trong thời gian qua đã tích cực tìm kiếm các giải pháp, các mô hình để có thể huy động sự tham gia, làm chủ của cộng đồng đối với GDKCQ. TTHTCĐ cấp làng xã của dân, do dân và vì dân do UNESCO khởi xướng được phát triển nhanh chóng và rộng khắp ở các nước trong thời gian gần đây chính là mô hình được đánh giá cao là có hiệu quả không những đối với việc thực hiện “Giáo dục cho mọi người”, mà còn đối với việc huy động “Mọi người cho giáo dục”.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ IX, Đại hội X.
2. Đề án “Xây dựng xã hội học tập giai đoạn 2005-2010”.
3. Tô Bá Trường - Thái Xuân Đào - Vũ Đình Ruyệt - Nghiêm Xuân Lương “Giáo dục thường xuyên-Thực trạng và định hướng phát triển ở Việt Nam”. NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2000.
4. Nguyễn Hữu Châu, “Giáo dục Việt Nam trong những năm đầu của thế kỉ XXI”, NXB giáo dục, 2007.
5. Vũ Ngọc Hải “Hệ thống giáo dục quốc dân hướng tới xây dựng một XHHT suốt đời ở nước ta” Tạp chí Giáo dục, số 63/2003.
6. Thái Xuân Đào, Báo cáo tổng kết đề tài cấp Bộ “Định hướng phát triển GDKCQ trong giai đoạn mới”. Mã số B2005-80-27,
7. Jom Lowe “Giáo dục người lớn - Viễn cảnh thế giới” (Tài liệu dịch của Trung tâm Nghiên cứu Chiến lược và phát triển chương trình giáo dục không chính quy, Viện Chiến lược và Chương trình giáo dục, 1994).

SUMMARY

The article presents trends of non-formal education in Vietnam at the beginning of the XXI century. The author analyses the trends of: 1/ non-formal education will be more developed; 2/ non-formal education will be developed as a system; 3/ non-formal education will be broadened in enrollment and quality; 4/ non-formal education will be developed towards meeting everybody's continuing, life-long learning needs; 5/ non-formal education will be more open, diverse, flexible; 6/ non-formal education will be developed towards community participation with stronger localization.